

Základní principy prognózování vojenské síly státu

V marxisticko-leninské filozofii je metodologie chápána jako systém nejobecnějších principů, používaných k řešení složitých teoretických a praktických úkolů. Metodologie je současně učením o metodách. V sovětské filozofické encyklopedii je definován pojem metodologie jako filozofické učení o metodách poznání a přetváření skutečnosti, aplikace principů světového názoru na proces poznání, na duchovní tvorbu vůbec i na praxi. Dialektickomaterialistická metodologie je návodem k tvůrčímu poznávání, prognózování a přetváření světa v souladu s objektivními zákony jeho vývoje.

Metodologie je vždy dialekticky spjata se světónázorovými pozicemi a východisky subjektu poznávací a praktické činnosti. Určující stránkou jejich dialektického vztahu a vzájemného působení je světový názor. Vědecký světový názor — marxismus-leninismus — plní kromě funkce světónázorové současně i funkci metodologickou.

Skutečně nejobecnější metodologií vědecké poznávací činnosti (včetně prognózování jako zvláštního druhu poznání) a praktické činnosti — tedy metodologií vlastních součástí marxismu-leninismu, nejobecnější metodologií přírodních i společenských věd

i nejobecnější metodologií praktické činnosti, včetně praxe vojenské — je materialistická dialektika, kterou V. I. Lenin nazval „živou duší“ marxismu.

Dalším prvkem systému vědecké metodologie jsou obecné vědní teoreticko-metodologické principy a obecné vědní metody.

Konečně jsou to i speciální vědní metodologické principy a speciální vědní metody poznávací a praktické činnosti, rozvíjené a využívané zpravidla jedním nebo několika příbuznými obory poznání a praktickou přetvářející činností.

V tomto článku objasním některé aspekty metodologie prognózování vojenské síly státu. Vzhledem ke složitosti řešené problematiky a rozsahu článku budu vycházet z relativně ustáleného vymezení vojenské síly státu v současné marxistické literatuře a objasním především význam základních principů materialistické dialektiky a principů prognostických, kterých je možné využít při prognózování vojenské síly státu. Součástí metodologie marxistické prognostiky jsou i obecné a speciální prognostické metody. Článek však nedovoluje rozebrat některé z těch, kterých lze využít při prognózování vojenské síly státu.

Vojenská síla státu jako objekt prognózování

Vojenská síla státu [společensví] jako objekt prognózování je souhrn všech materiálních a duchovních sil státu (společensví států) a jeho schopnost mobilizovat tyto síly k dosažení cílů války. V sovětské

vojenské vědě je považována vojenská síla jako souhrn reálných materiálních a duchovních možností společnosti, kterých využívá třída, stát k vedení války nebo k řešení jiných mezinárodních i vnitřních úko-

lů s použitím ozbrojených sil. Bezprostředně vyjadřuje vojenskou sílu armáda státu, její schopnost být nástrojem politiky.

Vojenská síla státu (společenství států) představuje složitý systém všech materiálních a duchovních sil a schopností mobilizovat je k dosažení cílů války nebo k řešení jiných významných úkolů. Je ovlivňována ekonomickými, sociálními, vědeckotechnickými, morálně politickými, demografickými a dalšími možnostmi státu (společností). Bezprostředně je vyjadřována ozbrojenými silami, jejich schopností splnit úkoly, stanovené politickým vedením.

Vojenská síla státu by byla realizována především (nikoli však pouze) v průběhu války. Proto je významné již v době míru vytvářet prognózy budoucí vojenské síly vlastní i nepříteli.

Vojenská síla jako objekt prognózování je veličinou dynamickou, proměnlivou a bohatě strukturovanou.

Metodologický význam základních principů materialistické dialektiky při prognózování vojenské síly

Má-li být prognózování vojenské síly státu vědecké, musí uplatňovat metodologii marxistické prognostiky jako souhrn obecných principů, metod a zákonitostí rozvoje vědeckého předvídání, rozpracovaných na základě dialektického a historického materialismu. Především je nutné uplatňovat nejobecnější metodologii — materialistickou dialektiku, která umožňuje objasnit vývoj přírody, lidské společnosti i myšlení, zejména proto, že: „... chápe věci a jejich pojmové odrazy především v jejich souvislosti, v jejich sřetězení, v jejich pohybu, v jejich vzniku a zániku...“ (Marx, K. — Engels, B.: Spisy, sv. 20, Praha 1966, s. 46). Jako taková je důležitým předpokladem vědeckého poznání a předvídání.

Vzhledem k zaměření článku se budu blíže věnovat objasnění metodologického významu principů materialistické dialektiky v procesu prognózování vojenské síly státu (společenství): principu všeobecné souvislosti a principu vývoje. Ze speciálních principů prognostických objasním význam variantnosti prognóz a principu souladu prognóz normativních a explorativních.

Jedním ze základních principů materialistické dialektiky, který má význam pro prognózování vojenské síly, je **princip všeobecné vzájemné souvislosti**. S ním souvisí ve vědeckém prognózování požadavek všestrannosti (komplexnosti).

Prognózování vojenské síly státu (koalice), má-li být co nejpřesnější, musí vycházet z principu všeobecné vzájemné souvis-

V procesu tvorby prognóz nás proto zajímá konkrétnější členění struktury vojenské síly státu. V článku vycházím z pojetí A. Dmitrijeva, který uvádí, že při charakteristice vojenské síly (obranního potenciálu) SSSR se obvykle vyčleňují ekonomický, sociální, duchovní (nebo morálně politický) a vědecký potenciál a také vlastní vojenský potenciál (viz Komunist vooružených sil, 1983, č. 3). Současně upozorňuje, že do obranného potenciálu bezprostředně spadá nikoli celý ekonomický, ale pouze jeho určitá část — vojenskoekonomický potenciál. Stejným způsobem je třeba brát v úvahu především vojenské aspekty sociálního, duchovního a vědeckého potenciálu. Pro vlastní proces tvorby prognóz je důležité respektovat, že po vypuknutí války a v jejím průběhu by se proporce výrazně kvantitativně i kvalitativně změnila a většina obsahu jednotlivých potenciálů by byla zaměřena pro potřeby vedení války.

losti a s ním úzce spjatého **požadavku všestrannosti (komplexnosti)**. Komplexnost prognózy představuje věcnou a metodickou propojenost jednotlivých komponent prognózy, charakterizujících všechny podstatné vývojové podmínky, významné pro určité rozhodnutí. Komplexnost prognózy je požadavkem procesu rozhodování, z jehož funkce vyplývá počet a rozsah dílčích prognóz, tvořících v komplexní prognóze sladěný systém.

To v současnosti vyžaduje vytvářet komplexní prognózy:

1. V oblasti vývoje vojenskopolitické situace vycházet zejména z toho, že vládnoucí ideologií a politikou v řadě vyspělých kapitalistických zemí se stal neokonzervatismus: ve Spojených státech, Velké Británii, NSR, Japonsku, Kanadě. Proniká do politiky a ideologie v Itálii a Norsku, stimuluje stupňující se agresivitu reakčních sil ve Francii, ovládá vnitřní a zahraniční politiku Izraele, Chile a jiných zemí.

Pro zahraniční politiku neokonzervatismu je příznačná přímá souvislost s politikou vnitřní. To se mimo jiné odráží v agresivní podstatě zahraniční politiky USA a jejich spojenců, která je zaměřena na posilování pozic USA v celém světě. Ignoruje zájmy národů, včetně zájmů amerického lidu, vyvolává vážné mezimperialistické rozpory i konflikty s rozvojovými zeměmi. Pokouší se potlačovat národně osvobozenecký boj. Usiluje o ochromení procesu uvolňování a o jeho nahrazení vyhrožováním a vměšováním do vnitřních záležitostí

jiných zemí. Sílicí tendence k násilí a válkám se v poslední době projevuje stupňováním příprav na „definitivní“ válečné zúčtování se všemi odpůrci, především se světovým socialismem. Důležité je, že nehlubší příčina neokonzervatismu, jeho ideologie a zejména politiky, spočívá v dalším vyhození všeobecné krize kapitalismu. Při tvorbě prognóz je důležité vycházet z toho, že neokonzervatismus není „módní“ záležitost, ale bude představovat dlouhodobější proces, promítající se v militantním charakteru zahraniční politiky imperialistických zemí.

2. V oblasti vojenské vytvářet prognózy vývoje strategických prostředků prvního úderu USA, nových druhů zbraní hromadného ničení, prostředků pro vedení války v kosmu i plnění programu růstu sil všeobecného určení a systémů vysoce účinných konvenčních zbraní. Komplexnost prognóz a tím i jejich vyšší přesnost vyžaduje vycházet z co nejvíce elementů, stránek a vztahů mezi nimi, z celkové analýzy, z vojenskostrategické rovnováhy mezi SSSR a USA a vojenských příprav USA a jejich spojenců v NATO na válku.

Na XXVII. sjezdu KSSS bylo uvedeno, že cílem „není předvídat budoucnost v celé mnohotvárnosti jejich konkrétních projevů. Taková snaha by byla marná. Obdobně však platí i to, že uplatňovat správnou, vědecky zdůvodněnou politiku je možné jen tehdy, jestliže jasně chápeme klíčové tendence reálné skutečnosti. Hluboce vniknout do dialektiky událostí, do jejich objektivní logiky, umět vyvozovat správné závěry odrážející časový vývoj není snadné, ale je to naléhavě nutné.“ (XXVII. sjezd KSSS. Dokumenty a materiály. Praha 1986, s. 8.)

Dalším výchozím principem materialistické dialektiky je **princip vývoje**. V. I. Lenin poukazyval na to, že je třeba „... nezapomínat na základní historickou souvislost, pohlížet na každou otázku z toho hlediska, jak určitý jev v dějinách vznikl, jakými hlavními etapami prošel tento jev ve svém vývoji a z hlediska tohoto jeho vývoje se podívat, čím se věc stala nyní.“ (Lenin,

V. I.: Spisy, sv. 29. Praha 1955, s. 467.) Princip vývoje umožňuje na základě analýzy minulého a současného vývoje odhalit tendence vývoje v budoucnosti.

Vědecké prognózování vojenské síly musí vycházet z dialektickomaterialistického chápání podstaty, zdrojů a tendencí jejího vývoje. Metodologický význam principu vývoje při prognózování vojenské síly potenciálního nepřítele spočívá v tom, že na základě zjištění zdrojů jejího vývoje, včasného objevení „zárodků“ nových prvků, analýzy jejich významu a stanovení tendencí jejich dalšího vývoje je možné předvídat celkovou vojenskou sílu nepřítele v budoucnosti. Je potřebné současně zdůraznit, že kvalitativně nové rysy vojenské síly mohou být zpočátku kvantitativně bezvýznamné, po určitou dobu dokonce „slabší“, než staré. Nové rysy a prvky vojenské síly mohou být po svém objevení chápány dokonce i jako nahodilé. Při svém vzniku mohou vystupovat často ve staré formě nebo se mohou naopak uchylovat pouze k „napodobování“ nového. Působí přitom velmi výrazně tendence nepřítele utajovat skutečné parametry vojenské techniky a jiné údaje o kvantitě a kvalitě prvků vojenské síly. Na druhé straně mohou být některé stránky (z politických, komerčních a jiných důvodů) záměrně zveličovány. To vše ztěžuje celý proces prognózování.

Jednotlivé potenciály vojenské síly i vojenskou sílu jako celek není možné vědecky předvídat bez zjištění genetických vztahů s jinými jevy a procesy, bez objasnění příčin a podmínek, za nichž daný jev vzniká a vyvíjí se. Principu vývoje je cizí abstraktní a ahistorický přístup. Daný jev nebo událost musí být zkoumány v konkrétní historické situaci a podmínkách. V současnosti je při prognózování vojenské síly USA a jejich spojenců důležité analyzovat další vývoj po jednostranném rozhodnutí USA porušit smlouvu SALT 2, neboť toto rozhodnutí je diktováno snahou Washingtonu porušit vojenskou rovnováhu mezi SSSR a USA a zajistit si vojenskou převahu, jak se uvádí v prohlášení vlády SSSR z 5. 12. 1986.

Význam speciálních prognostických principů pro prognózování vojenské síly

Při prognózování vojenské síly státu je možné využít řady speciálních prognostických principů. Prvním z nich je **princip variantnosti**, který vyžaduje vypracování více variant možného budoucího vývoje vojenské síly vlastní, potenciálního nepřítele i dalších států v různých regionech světa. Objektivním základem tohoto principu je dialektickomaterialistické pojetí materiální

jednoty světa a všeobecné souvislosti a vzájemné podmíněnosti jevů a procesů a tedy i polyvariantnost budoucnosti.

Na rozdíl od minulosti, která již byla, a to jediná a je uzavřena a historicky jednovariantní, budoucnost ještě nebyla a skýtá v rámci zákonitě nutnosti mnohotvárné možnosti. Předvídací subjekt má před sebou „ne jednu“, někým nebo něčím

předurčenou budoucnost, ale nekonečné množství „budoucností“, z nichž se konečnou (v důsledku vzájemného působení nejrůznějších faktorů) realizuje pouze jedna.

V procesu prognózování vojenské síly (navíc v podmínkách činnosti antagonistic-ky protichůdně zaměřených sil a tendencí) nemůže být prognózování vždy jednoznačné. Pak musí být výsledkem prognózování možné varianty budoucí vojenské síly. Prognózování různých možných variant budoucí vojenské síly (nepřítel i vlastní) je velmi důležité pro praktickou politickou a vojenskou činnost, kdy je třeba počítat s možností, že dojde např. k nebyvající dynamickému rozvoji některého prvku vojenské síly. Na základě toho je potřebné vytvářet takové podmínky a opatření, aby rozvoj vojenské síly (promítající se velmi výrazně do poměru sil) byl pro nás „přiznivý“, jinými slovy ovlivňovat vývoj směrem pro nás žádoucím.

Je velmi obtížné prognózovat všechny možné varianty vývoje vojenské síly v budoucnosti. To však nemůže znamenat oslabení praktické prognostické činnosti, ale naopak vyžaduje od předvídajícího subjektu, aby permanentně sledoval a analyzoval vojenskou sílu vlastní i potenciálního nepřítele (její jednotlivé prvky) a další vývoj. Významné je analyzovat zkušenosti z lokálních válek imperialismu z hlediska použití nových druhů vojenské techniky, způsobů vedení války, morálně politického stavu vojsk aj., neboť právě tyto události zpravidla „signalizují“ vývoj v budoucnosti.

Budoucí vojenská síla je pak vyjadřována zpravidla ve formě variant, z nichž subjekt řízení a rozhodování vybere optimální variantu.

Významný je i **princip souladu normativních a explorativních prognóz.** Prognózování vojenské síly státu (společensví) nepřítel i vlastní, je vždy dialekticky spjata s politickým prognózováním. Je spjata s určitými vojenskopolitickými cíli. Podle cílů, kterými mají sloužit, rozlišujeme obecně prognózy: varovné, normativní a explorativní.

Zajímavé jsou především dva typy prognóz.

Normativní prognózy vycházejí z toho, co má být, z předem daných cílů, které představují normu, k níž v prognózování hledáme cesty. Jsou to prognózy, které charakterizují žádoucí, z hlediska subjektu optimální stav jevu nebo procesu v budoucnosti. Normativní prognózování vychází z předem vytyčených cílů. To představuje normu pro uživatele prognózy (bývá označováno rovněž jako cílové prognózování).

Normy a cíle, k nimž prognóza hledá a hodnotí možné variantní cesty (způsoby) jejich dosažení, mohou být, pokud jde o prognózování vojenské síly:

— taková úroveň vojenské síly socialistického státu (společensví socialistických států), která zabezpečí, aby vojenské síly nemuselo být použito, aby plnila svou funkci již ve stavu potenciálním,

— zvyšování účinnosti vojenské síly státu růstem kvalitativních ukazatelů jednotlivých jejích prvků bez dalšího zvyšování kvantitativních parametrů nebo eliminací nežádoucích objektivních a subjektivních činitelů,

— změny v úrovni vojenské síly, adekvátní vývoji vojenskopolitické situace v budoucnosti (zostřování nebo zmírňování mezinárodního napětí) a další varianty.

Explorativní prognózy jsou založeny na rozboru vývojových variant známých jednotlivých potenciálů vojenské síly státu a odhadování jejich dalšího rozvoje z hlediska budoucí vojenskopolitické situace ve světě nebo v jeho jednotlivých regionech i z hlediska „samovývoje“ vojenské síly jako celku v budoucnosti. Explorativní prognózy analyzují existující zdroje rozvoje vojenské síly, prosazují se tendence v vývoji jednotlivých jejích prvků. Tyto prognózy odpovídají na otázku, jakým směrem se ubírá vývoj. Nehodnotí důsledky z hlediska možnosti narušení vojenskopolitické rovnováhy, vlivu na celkovou vojenskopolitickou situaci, ale vyjadřují směr vývoje.

Explorativní prognózování se tedy vyznačuje tím, že jeho hlavním cílem není hodnocení důsledků vývoje vojenské síly, ale zjišťování jakým směrem a s jakou intenzitou se vyvíjí ten či onen prvek vojenské síly nebo vojenská síla jako ucelený systém. Popisují množinu politických, ekonomických, vědeckých a jiných „vlastních vojenských“ vývojových podmínek posilování, urychlování nebo retardace vývoje vojenské síly, aniž by se předem hodnotily jejich důsledky. Bývají v prognostické literatuře označovány jako průzkumné nebo objevitelské (explorace — výzkum, průzkum).

Komplexnosti prognózy vojenské síly státu (společensví) se dosahuje mimo jiné konfrontací a srovnáním explorativních a normativních prognóz. Normativní prognózy nemohou být v rozporu s explorativními prognózami. Znamenalo by to, že cíle (norma) jsou nerealizovatelné. Mezi oběma typy prognóz existuje dialektická souvislost. Naplní-li se normativní prognózy, objeví se další možnosti budoucího vývoje vojenské síly, což ovlivní obsah explorativních prognóz.

Prognózy vojenské síly státu (společens-
ství) jsou svým obsahem **komplexní pro-
gnózy**. To znamená, že vždy obsahují řadu
oblastí (politickou, ekonomickou, vědec-
kotechnickou aj.) v dialektické souvislosti.
Komplexní prognózy se dosahuje **sladová-
ním** prognóz:

- jednotlivých prvků celkového poten-
ciálu státu (společensství) — ekonomického,
sociálního, morálně politického, vědeckého,
demografického a geografického,

- prvků vlastní vojenské síly státu,
- vývoje vojenskopolitické situace ve
světě,

- vojenskotechnických,
- budování ozbrojených sil i rozvoje vo-
jenského umění.

Komplexnosti se dosahuje rovněž integra-
cí a sladováním normativních a explora-
tivních prognóz, krátkodobých a dlouhodo-
bých, parciálních a globálních.

Předpokladem vědeckosti prognózování
vojenské síly státu (společensství) je, aby
předvídající subjekt při tvorbě prognóz

respektoval a uplatňoval základní principy
materialistické dialektiky, obecné filozofic-
ké principy i specifické prognostické prin-
cipy v jejich dialektické souvislosti. Rovněž
musí uplatňovat v jednotě nejobecnější me-
todologii — materialistickou dialektiku
s metodologií speciálních věd, včetně vo-
jenské vědy a vojenské prognostiky. Platí
přitom plně závěr, obsažený v Nové redak-
ci Programu KSSS, že: „Principiálním a
ověřeným základem přírodovědného a spo-
lečenskovědního poznání byla a je dialek-
tickomaterialistická metodologie, kterou je
třeba nadále tvořivě rozvíjet a dovedné
uplatňovat ve výzkumné práci a ve spole-
čenské praxi.“ (XXVII. sjezd KSSS. Doku-
menty a materiály, Praha 1986, s. 164.)

Uplatňování obecné dialektickomateria-
listické metodologie obecných a speciál-
ních metod poznání a prognózování, obec-
ných a speciálních principů v jejich dia-
lektické souvislosti v procesu prognózování
vojenské síly patří k důležitým podmínkám
předcházení nevědeckosti, subjektivismu a
voluntarismu.